

Filantropinė veikla XX amžiaus pradžios Vilniuje: Vilniaus vaikų globos draugijos fotografijų albumas

Milda Kruopienė

Istorijos studijų magistrė
Vilniaus universitetas
Istorijos fakultetas
El. paštas: milda.kruopiene@gmail.com
Orcid ID: <https://orcid.org/0009-0004-2375-1277>

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjama, kaip Vilniaus vaikų globos draugijos (1901–1940 m.) fotografijų albumas (1906 m.) atspindi rūpinimosi vaikais praktikas, kurias taikė labdarybės organizacijos XX a. pradžioje Vilniuje. Šiame reprezentacinės paskirties šaltinyje atsiskleidžia draugijos siekis filantropinę veiklą vykdyti suteikiant profesijai reikalingų įgūdžių ir visapusiškai vystant kūną, sielą ir protą. Fotografijų, kuriose matyti tikslingai sukurtos mizanscenos, albumas taip pat parodo, kokį organizacijos įvaizdį siekė formuoti jos nariai.

Reikšminiai žodžiai: labdarybė, Vilniaus vaikų globos draugija, fotografijų albumas.

Philanthropic Activities in Early 20th Century Vilnius: Vilnius Children’s Welfare Society’s Photo Album

Abstract. The article examines how the 1906 photo album of the Vilnius Children’s Welfare Society (1901–1940) serves as a reflection of the child-care practices employed by philanthropic organizations in early 20th-century Vilnius. This representational source reveals the society’s aspiration to engage in philanthropic activities by providing children the skills necessary for various professions and fostering their comprehensive development of the body, soul, and mind. The purposefully arranged mise-en-scènes within the photo album also depict the image of the organization that its members sought to create.

Keywords: philanthropy, Vilnius Children’s Welfare Society, photo album.

Tiriant Vilniaus vaikų globos draugijos (rus. *Виленское общество попечения о детях*, lenk. *Wileńskie Towarzystwo Opieki nad Dziećmi*, 1901–1940 m.) veiklą, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriuje buvo rastas vieno iš Vilniaus vaikų globos draugijos skyrių fotografijų albumas¹. Šiame 1906 m. šaltinyje atsiskleidžia XX a. pradžioje veikusios draugijos veikla ir to laikotarpio filantropinėms organizacijoms būdingos rūpinimosi vaikais praktikos.

¹ Przytułek Wileńskiego Towarzystwa opieki nad dziećmi 1906, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Retų spaudinių skyrius (toliau – LMA VB RSS), A-571.

Iš dedikacijos antraštiniame lape žinoma, kad albumas buvo parengtas kaip dovana grafienei Klementynai Tyszkiewiczowai, kuri nuo 1903 m. įsipareigojo kasmet skirti po 1 000 rublių Vilniaus vaikų globos draugijai ir papildomai paskyrė dar 10 tūkst. rublių dienos prieglaudos su amatų dirbtuvėmis pastato statyboms². Todėl fotografijų albumą reikėtų vertinti kaip reprezentacinės paskirties šaltinį, kuriame užfiksuota ne kasdienė organizacijos veikla, o „idealusis“ jos vaizdas.

Panašaus pobūdžio fotografijų Lietuvos istoriografijoje yra ir daugiau. Žinomiausi yra fotografų Jano Bułhako ir Aleksandros Jurašaitytės darbai. J. Bułhakas 1916 m. fik-savo liaudies virtuves Vilniuje ir jose besilankančius vaikus³, o A. Jurašaitytė 1917 m. įamžino Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti veiklą⁴. Šių fotografų darbai atspindi kiek vėlesnį, Pirmojo pasaulinio karo laikotarpį, o Vilniaus vaikų globos draugijos albumas suteikia žinių apie rūpinimąsi vaikais XX a. pradžioje, kai labdarybės veiklai įtakos dar nedarė karo nulemti veiksniai.

Šiuo straipsniu keliamas tikslas ištirti, kaip Vilniaus vaikų globos draugijos fotografijų albumas atspindi rūpinimosi vaikais praktikas, kurias taikė labdarybės organizacijos XX a. pradžioje Vilniuje. Bus siekiama nustatyti, kokius vaikų ugdymo metodus taikė Vilniaus vaikų globos draugija ir kokias esmines socialines problemas, kilusias skurdžiausiai besiverčiančių šeimų vaikams, siekė išspręsti. Atsižvelgiant į tai, kad nagrinėjamas albumas yra reprezentacinės paskirties, bus tiriama, kokius aspektus pasitelkusi draugija siekė formuoti sėkmingos veiklos vaizdinį.

Šio straipsnio objektas – XX a. pradžios filantropinio rūpinimosi vaikais praktikos, atsiskleidžiančios Vilniaus vaikų globos draugijos nuotraukų albume.

Straipsnyje aptariamas nuotraukų albumas datuojamas 1906 m., tačiau tyrimo chronologinės ribos buvo praplėstos ir apima 1901–1914 m. 1901 m. buvo patvirtinti Vilniaus vaikų globos draugijos įstatai, o iki 1914 m. galime matyti gana vientisą draugijos veiklos laikotarpį. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui Vilniaus vaikų globos draugijos veiklos kryptys reikšmingai keitėsi ir tapo orientuotos į pagalbą nukentėjusiems nuo karo⁵.

Vilniaus vaikų globos draugijos mokslinių tyrimų laukas dar nėra užpildytas, nes šią draugiją tyrinėjantys istorikai⁶ savo darbuose daugiausia apžvelgia draugijos veiklą, jos struktūrą, finansavimo būdus, skyrių steigimą ir pan. Todėl dauguma ligšiolinių tyrimų yra empirinio lygmens, o analitinių Vilniaus vaikų globos draugijos tyrinėjimų trūksta. Atskirai būtų galima išskirti bendrą Anetos Bołdyrewos ir Olgos Mastianicos darbą⁷, kuriame autorės pateikia itin detalią draugijos veiklos aprašymą, gretindamos jį su Vilniaus

² A. Bimbirytė-Mackevičienė, 2013, p. 46.

³ Lietuvos nacionalinis muziejus (toliau – LNM), EMik 1904/12, EMik 1904/13, EMik 1904/16, EMik 1904/10, EMik 1904/11, EMik 1904/9, EMik 1904/20, EMik 1904/8, EMik 1904/19, EMik 1904/7, EMik 1904/6 ir kt.

⁴ LNM, ATV 19317, ATV 6744, ATV 15391, ATV 6742, ATV 15385, GRD 116372/18, ATV 15377, ATV 15358, ATV 15361, ATV 15363 ir kt.

⁵ Протокол заседания Правления Виленского общества попечения о детях 29 Июля 1914 года, in: Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 355, ap. 2, b. 653, l. 55.

⁶ M. E. Brensztejn, 1914, p. 134–163; A. Siedlaczek, 1998; S. Walasek, 2008; H. Ilgiewicz, 2015, s. 37–41; R. Jurkowski, 2016, p. 29–44; R. Jurkowski, 2016, p. 11–28; Z. Medišauskienė, 2018, p. 188–196; A. Griffante, 2019.

⁷ A. Bołdyrew, O. Mastianica, 2022, p. 31–59.

lietuvių draugijos globoti vargdienių vaikams ir Vilniaus žydų vaikų globos draugijos veiklos aptarimu.

Bendrai rūpinimosi vaikais reiškini XIX a.–XX a. pradžioje padeda apžvelgti kontekstiniai tyrimai, kurie analizuoja valstybinės ir privačios iniciatyvos labdarybės organizacijų kūrimąsi ir jų veiklą⁸. Daug vertingos medžiagos apie rūpinimosi vaikais praktikas Lenkijoje suteikia A. Bołdyrewos monografija „Lenkijos karalystės visuomenės požiūris į socialines patologijas 1864–1914 m.“ (lenk. „Społeczeństwo Królestwa Polskiego wobec patologii społecznych w latach 1864–1914“)⁹. Vilniaus vaikų globos draugijos įkūrėjai palaikė glaudžius ryšius su lenkiškosiomis organizacijomis, todėl A. Bołdyrewos surinkti duomenys leidžia įtraukti į kontekstą draugijos veiklą ir geriau suprasti regiono specifiką. Tačiau apskritai egzistuoja platesnių tyrimų, kurie aprėptų visas XX a. pradžios Vilniuje veikusias rūpinimosi vaikais organizacijas, poreikis.

Siekiant geriau suprasti šaltinio žanrą (reprezentacinis fotografijų albumas), naudoti Lietuvos fotografijos istorijos tyrimai, kurie analizuoja nagrinėjamo laikotarpio fotografijų ir fotoateljė veiklą, atskleidžia fotografijos paslaugų prieinamumą, socialinį, kultūrinį ir politinį kontekstą¹⁰. Čia atskirai paminėtini išsamūs Dainiaus Junevičiaus senosios fotografijos tyrimai¹¹. Reikšmingą Lietuvos fotografijos istorijos tyrimų darbą taip pat yra atlikęs Lietuvos nacionalinis muziejus, leidžiantis senosios fotografijos albumus su lydinčiais istoriniais tyrimais¹². Atskirai paminėtini gausūs Jūratės Gudaitės darbai¹³.

Analizuojant XX a. pradžios labdarybės iniciatyvas vienu iš galimų atspirties taškų tampa XIX a. Europoje vyravęs įsitikinimas, kad skurdas yra tiesiogiai susijęs su nusikalstamumu ir kad vargšams suteikiama pagalba kartu garantuoja didesnę socialinę stabilumą¹⁴. Vaikų iš skurdžiausių sluoksnių auklėjimas ir socializacija buvo viena pagrindinių visuomenės problemų, plačiai aptarta spaudoje¹⁵. O pagalba įgyjant profesinę kvalifikaciją ir padedant vaikams įsitvirtinti modernėjančioje visuomenėje buvo laikoma viena svarbiausių socialinės rūpybos formų¹⁶.

XIX a. antroje pusėje padidėjęs neprižiūrimų ir paliktų vaikų skaičius vertė valstybines institucijas ir labdarybės organizacijas intensyvinti vaikų globos pastangas¹⁷. Rusijos imperijos dalimi buvęs Vilnius taip pat pasižymėjo dideliu socialinės pagalbos poreikiu, o kadangi gerai funkcionuojančios valstybinės socialinės rūpybos sistemos nebuvo, finansinių išteklių šiam poreikiui galėjo skirti tik sąlyginai nedidelė turtingesnių miestiečių grupė¹⁸, jautusi moralinę atsakomybę prieš visuomenę. Į ją įėjo tiek kilminga-

⁸ V. Šadauskas, 2020; H. C. Моторова, 2015, p. 20–24; A. Bołdyrew, 2016, s. 103–119.

⁹ A. Bołdyrew, 2016.

¹⁰ V. Juodakis, 1996; M. Matulytė, A. Narušytė, 2016; ir kiti.

¹¹ D. Junevičius, 2018; D. Junevičius, 2019; D. Junevičius, 2021; ir kt.

¹² D. Keršytė, 2005; M. Matulytė, 2000; Ž. Būčys, D. Keršytė, 2021; D. Streikuvienė, V. Kuraitė, 2016; S. Žvirgždas, 2022; M. Matulytė, 2001; ir kt.

¹³ J. Gudaitė, 2007; J. Gudaitė, 2012; J. Gudaitė, 2016; J. Gudaitė, 2021; ir kt.

¹⁴ B. Geremek, 1997, p. 249.

¹⁵ A. Bołdyrew, 2016, p. 260.

¹⁶ O. Mastianica, 2016, p. 48–69.

¹⁷ A. Bołdyrew, 2016, p. 1.

¹⁸ S. Walasek, 2008, p. 14.

sis visuomenės sluoksnis, tarp kurio narių XIX a. pirmoje pusėje įsivyravo įsitikinimas, kad labdaringa veikla yra savotiška šio visuomenės sluoksnio socialinė pareiga¹⁹, tiek XX a. pradžioje išryškėjęs naujasis miesto elitas, kuris socialinį statusą ne paveldėjo, bet susikūrė eidamas valstybės tarnybą ar kaupdamas ekonominį kapitalą. Dažnai nebūdama bajoriškos kilmės ši nauja socialinė grupė siekė bajoriško gyvenimo būdo, o tai buvo neatsiejama nuo aktyvaus įsitraukimo į visuomeninę veiklą²⁰.

XX a. pradžioje pokyčiams mieste didelę įtaką turėjo stipriai padidėjęs nekvalifikuotą darbą dirbančių vilniečių, gyvenusių ekonominio ir socialinio nestabilumo sąlygomis, skaičius. Būtent tokių sunkiai besiverčiančių vilniečių šeimose augantys vaikai tapo įvairių labdarybės organizacijų susidomėjimo objektu. O globalūs pokyčiai modernėjančioje visuomenėje vertė keisti ir rūpinimosi vaikais praktikas, todėl XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje Vilniuje ėmė rasti draugijų, kurių veikla buvo orientuota į rūpinimąsi vaikais dienos metu, kol jų tėvai dirba, arba kurios, atsižvelgdamos į pasikeitusį požiūrį į buvimo gamtoje naudą, organizavo vasaros stovyklas kaimo vietovėse ir kurortuose. Tokią modernią veiklą vykdė ir Vilniaus vaikų globos draugija.

1901 m., kai buvo patvirtinti draugijos įstatai, mieste jau veikė grupė labdarybės organizacijų, į kurių veiklos sritį pateko rūpinimasis vaikais. Kaip svarbesnės paminėtinos: „Šelpianti kapeika“ (rus. „Доброхотная копейка“), Vilniaus labdarybės draugija, Kūdikėlio Jėzaus globos namai, žydų vaikų prieglauda „Vilniaus Talmud–Tora“ (rus. Еврейский детский приют „Виленская Талмуд-Тора“), prieglauda kalinių vaikams (rus. *Убежище для детей арестантов*) ir kitos. Labdarybės sritis pasižymėjo dideliu aktyvumu, todėl šalia XIX a. įkurtų pagalbos vaikams organizacijų aktyviai kūrėsi naujos draugijos. Pagrindinis visų šių labdarybės draugijų tikslas buvo skurdo mažinimas, tai daryta teikiama materialine parama ir globotiniams atveriant galimybę įgyti profesinę kvalifikaciją. Ne mažiau svarbi užduotis buvo vaikų fizinis ir dorovinis ugdymas, kurio principus diktavo įvairios XIX a. pabaigos–XX a. pradžios filosofinės ir pedagoginės mokyklos. Šiuos tikslus į savo veiklą buvo įtraukęs vienas iš Vilniaus vaikų globos draugijos skyrių²¹ – dienos prieglauda su amatų dirbtuvėmis berniukams. Terminu „dienos prieglauda“ XX a. pradžioje taip pat buvo vadinamos ikimokyklinio ugdymo įstaigos (vaikų darželiai)²², tačiau šiame straipsnyje šis terminas²³ vartojamas kita prasme ir įvardija įstaigą, kurioje vyresnio (mokyklinio) amžiaus vaikų ugdymas vyksta dienos metu.

Fotografija kaip šaltinis

Istorijos tyrėjai pabrėžia, kad fotografijos yra pirminis šaltinis, todėl joms turi būti taikomi tokie pat kritikos metodai, kokie yra taikomi rašytiniams dokumentams. Ir nors

¹⁹ M. Korybut-Marciniak, 2011.

²⁰ A. Ambrulevičiūtė, T. Voronič, D. Žiemelis, 2019, p. 33–34.

²¹ Vilniaus vaikų globos draugijoje veikė šie pagrindiniai skyriai: dienos prieglauda su amatų dirbtuvėmis berniukams, vasaros žaidimų skyrius, amatų patronatas, vasaros stovyklų skyrius, nemokamų pietų skyrius.

²² O. Mastianica-Stankevič, 2023, p. 140.

²³ Nagrinėjamuose šaltiniuose lenkiškai įvardijama kaip „przytułek“, rusiškai – „убежище“.

XIX a. fotografijos buvo vertintos kaip objektyvus duomenų apie pasaulį šaltinis²⁴, XX a. buvo pereita prie pozicijos, kad, naudojant fotografiją istoriniams tyrimams, svarbiausia yra jos kontekstas, platinimo kanalai ir atsiradimo priežastys²⁵. Be to, pabrėžiama, kad spontaniškas, fotografo neinicijuotas ir kompoziciškai nesustatytas kadras atskleidžia daugiau nei pozuoti portretai ar grupinės nuotraukos, tačiau ir pastaruosius galima „prakalbinti“²⁶.

Fotografo asmenybė ir jo motyvai istoriografijoje yra išskiriami kaip vienas pagrindinių veiksnių, padedančių teisingiau įvertinti analizuojamos fotografijos kontekstą²⁷. Atkreipiamas dėmesys, kad fotografai vieną ar kitą fotografavimo techniką buvo linkę dažniau naudoti dėl to, kad tam tikros kompozicijos ar vaizdai skirtingais istoriniais laikotarpiais užsakovų būdavo labiau vertinami dėl estetinių, komercinių ar politinių priežasčių²⁸.

Analizuojant fotografijas, svarbu kelti klausimus, ką fotografas įtraukia į kadra ir, svarbiau, kas į kadra nepatenka? Ar fotografas nuotrauką daro savo iniciatyva, ar pagal užsakymą? Kur stovi pats fotografas? Kas yra žmonės, kuriuos matome fotografijoje? Ką jie veikia? Kaip jie apsirengę? Koks jų ryšys su objektyvu (= fotografu)²⁹? Šie klausimai itin aktualūs nagrinėjant Vilniaus vaikų globos draugijos nuotraukų albumą, kuris atsirado ne paties fotografo iniciatyva, bet buvo užsakytas labdarybės organizacijos siekiant reprezentatyviai pristatyti vieno iš draugijos skyrių veiklą.

Fotografijas tyrinėjantys istorikai taip pat pabrėžia, kad svarbu atkurti „socialinį objektyvą, pro kurį nuotraukos gamintojai ir vartotojai žiūrėjo savo pasaulyje“³⁰. Kitaip tariant, reikia siekti rekonstruoti situaciją, kurioje fotografija buvo padaryta, ir stengtis surinkti kuo daugiau informacijos apie susijusius žmones ir istorines aplinkybes³¹. Tai padeda padaryti prieraišai ant nuotraukų ar šalia jų, įvairūs kontekstiniai šaltiniai. Turi būti įvertinti ir nagrinėjamo laikotarpio politiniai, kultūriniai, socialiniai ir ekonominiai veiksniai bei tai, kokiomis aplinkybėmis nuotrauka buvo padaryta ir kokiomis – panaudota³². Naujausių fotografijos tyrimų dėmesys taip pat yra nukreiptas į klasių, lyčių, rasių ir kitokių socialinių santykių analizę³³.

Albumas ir jo autorystės problema

Fotografo asmenybės pažinimas yra vienas svarbiausių fotografijų analizės įrankių, tačiau Vilniaus vaikų globos draugijos nuotraukų albumo autorystės, deja, kol kas nėra pavykę nustatyti. Koks fotografas padarė nuotraukas, nėra žinių nei pačiame albume,

²⁴ J. Januarius, 2008, p. 296.

²⁵ J. Jäger, 2018, p. 43.

²⁶ P. Pastor, 2017, p. 53.

²⁷ J. Januarius, 2008, p. 302.

²⁸ M. Hill, V. Pollock, 1994, p. 11.

²⁹ J. Januarius, 2008, p. 302.

³⁰ M. Berger, 2015, p. 3.

³¹ J. Jäger, 2018, p. 51.

³² J. Januarius, 2008, p. 297.

³³ J. Jäger, 2018, p. 51.

nei draugijos metinėse ataskaitose³⁴ ar valdybos susirinkimų protokoluose³⁵. Nepaisant to, galime daryti prielaidą, kad fotografijas greičiausiai darė savo studiją turėjęs Vilniaus fotografas, nes, pagal tuo metu galiojusius carinės administracijos reikalavimus, užsiimti fotografija buvo galima tik gavus miesto valdžios leidimą ir įkūrus legalią fotoateljė³⁶. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje Vilniuje savo studijas steigė fotografai iš įvairių socialinių sluoksnių. Fotografijos istorikas D. Junevičius yra suskaičiavęs, kad 1906 m. Vilniuje galėjo dirbti daugiau kaip 20 fotografų³⁷, iš kurių kaip žinomesni paminėtini broliai Henrykas, Edwardas ir Wacławas Czyżai, Stanisławas Filibertas Fleury, Anna Sleńdzińska, Adolfas Struniewiczas, Adomas Daukša, Leonas ir Mironas Butkowskiai, Icka Chonowiczius ir kiti³⁸.

Vilniaus vaikų globos draugijos narių sąrašuose galima rasti du to meto fotografus: S. F. Fleury (nariu buvo 1903 ir 1904 m.) ir H. Czyżą (1904 m.). Draugija savo veikloje daug klio vėsi asmeniniu narių dalyvavimu, pavyzdžiui, draugijos nariai gydytojai nemokamai teikdavo medicininės paslaugas, kiti nariai dirbdavo prižiūrėtojais, užsiėmimų vadovais ir t. t. Todėl galima manyti, kad, prireikus nuotraukų albumui, užsakymas atiteko buvusiems draugijos nariams fotografams. Tokią autorystės galimybę pagrįstų ir tai, kad abu šie fotografai nagrinėjamu laikotarpiu pasižymėjo aktyvia profesine veikla. Brolių Czyżų fotoateljė, atvėrusi duris 1879 m., iki pat Pirmojo pasaulinio karo buvo viena populiariausių fotostudijų Vilniuje³⁹. O S. F. Fleury pirmasis fotografijose užfiksavo turkus, muges, kasdienį miestiečių gyvenimą su to meto Vilniui būdingomis ekonominio, kultūrinio ir socialinio gyvenimo realijomis⁴⁰. S. F. Fleury taip pat fotografavo 1908 m. Józefo Montwiłtos, kuris buvo vienas iš Vilniaus vaikų globos draugijos steigėjų, iniciatyva suorganizuotą parodą „Vaikas“⁴¹.

Analizuojamas nuotraukų albumas atitiko savo laikotarpio dvasią ir tuometines madas, nes XX a. pradžioje buvo populiari daryti kolektyvines fotografijas, o jas užsakydavo kultūros, mokslo, visuomeninės draugijos, mokymo ir kitos įstaigos⁴², tokios kaip Vilniaus vaikų globos draugija.

Aptariant nagrinėjamo šaltinio fizines savybes, galima pasidžiaugti, kad albumo būklė yra gera. Kraštai tik truputį apspurę. Viršelis vietomis šiek tiek patamsėjęs, nežymiai išsteptas, mėlynos spalvos, storo popieriaus, jo matmenys 29 × 22 × 3,8 cm. Priekiniame viršelyje išspausstas užrašas auksinėmis raidėmis lenkų kalba „Vilniaus vaikų globos draugijos dienos prieglauda 1906“ (lenk. „Przytułek Wileńskiego Towarzystwa Opieki nad Dziećmi 1906“) ir aukso spalvos rėmelis. Albumą sudaro 12 storo kartono (2 mm), melsvai pilkos spalvos puslapių. Visi puslapiai gerai išsilaikę, kartoninių lapų kraštai

³⁴ Отчет Виленского общества попечения о детях за [1902–1913/14] год.

³⁵ Виленское общество попечения о детях. Журнальные постановления правления, 1910–1917, in: LCVA, f. 355, ap. 2, b. 653.

³⁶ J. Gudaitė, 2012, p. 11.

³⁷ D. Junevičius, 1997, p. 266–283.

³⁸ M. Matulytė, 2001, p. 43.

³⁹ Ten pat, p. 33.

⁴⁰ J. Gudaitė, 2016, p. 18.

⁴¹ Ten pat, p. 29.

⁴² Ten pat, p. 14.

iš dalies išlaikę paausavimą. Puslapių blokas su viršeliu sujungtas kreminės spalvos blizgiu popieriumi. Vidiniai albumo puslapiai kiek mažesni už viršelį, 20,7 × 26,3 cm dydžio. Puslapiai susiūti naudojant mėlynos spalvos jungiamąją medžiagą.

Albumo priešlapyje – piešinys juodu rašalu, vaizduojantis įvairius amatininkų įrankius, ir užrašas lenkų kalba „K. Tyszkiewiczzowai, Wilniaus vaikų globos draugijos globėjai. Dienes prieglaudos personalas“ (lenk. „J. W. HR: K. Tyszkiewiczzowej, protektorze Tow-a opieki nad dziećmi. Personel przytułku“). Piešinio dešiniajame apatiniame kampe parašas „I. Mozejko“⁴³.

Nuotraukos suklijuotos po vieną į puslapį. Iš viso albume jų yra 11. Nuotraukas galima rasti šio straipsnio prieduose. Kiekviena nuotrauka įrėminta dvigubu pieštiniu rėmeliu: juodos ir auksinės spalvos. Po kiekviena nuotrauka yra ranka darytas įrašas lenkų kalba, įvardijantis vaizduojamą objektą arba lokaciją. Dauguma nuotraukų yra 11,2 × 8 cm dydžio, išskyrus „Staliaus dirbtuvėse“ (16 x 11,2 cm) ir „Personalas“ (14,5 × 10,3 cm). Nuotraukos kiek pablyškusios, nelabai ryškios, tačiau gerai priklijuotos ir fiziškai nesugadintos.

Vilniaus vaikų globos draugijos veiklos kryptys

Iš Vilniaus vaikų globos draugijos metinių ataskaitų žinome, kad draugija savo veiklą koncentravo į berniukų profesinį mokymą, vaikų fizinį ugdymą ir materialinę paramą⁴⁴. Dienes prieglaudos su amatų dirbtuvėmis veikloje galima įžvelgti visų trijų krypčių apraiškų. Taip pat svarbu paminėti, kad profesinį mokymą Vilniaus vaikų globos draugija organizavo ne tik dienos prieglaudoje, bet ir amatų patronato būdu. Amatų patronate besimokantys berniukai buvo apgyvendinami pas amatininkus ir jų dirbtuvėse mokėsi amato. Tačiau toks ugdymo metodas ėjosi sunkiai, nes draugija amatininkams nemokėjo už berniukų išlaikymą, o, radus kas sutinka vykdyti tokią filantropinę veiklą, kildavo sunkumų dėl netinkamo globotinių elgesio, nes šie menkino „draugijos prestižą meistrų akyse“⁴⁵. Geriems santykiams su amatininkais išlaikyti buvo įvestas bandomasis laikotarpis, tačiau galiausiai amatų patronato veikla buvo sustabdyta ir 1904 m. vietoj jo Vilniaus vaikų globos draugija įkūrė šaltkalvystės dirbtuves. Mokslas čia truko trejus metus, į dirbtuves buvo priimami vaikinai nuo 15 iki 18 metų, kurie jau buvo baigę amatų dirbtuves draugijos dienos prieglaudoje. Visi šaltkalvystės dirbtuvių mokiniai tuo pat metu lankė ir J. Montvišlos piešimo mokyklą, o už mokslą joje mokėjo draugija. Nuo 1910 m. dirbtuvės buvo prijungtos prie dienos prieglaudos skyriaus⁴⁶, tačiau vis tiek funkcionavo kaip tam tikras savarankiškas vienetas, kurį draugija reklamuodavo atskirai⁴⁷.

⁴³ I. Mozejko 1906 m. dienos prieglaudoje vadovavo staliaus dirbtuvėms.

⁴⁴ Отчет Виленского общества попечения о детях за [1902–1913/14] год.

⁴⁵ Отчет Виленского общества попечения о детях за 1902 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1903, p. 25.

⁴⁶ M. E. Brensztejn, 1914, p. 142.

⁴⁷ Протокол заседания Правления Виленского Общества Попечения о детях 17 Мая 1911 года, in: LCVA, f. 355, ap. 2, b. 653, l. 15.

Kitaip nei amatų patronatas, dienos prieglauda su amatų dirbtuvėmis leido profesinį ugdymą organizuoti kur kas efektyviau. Kasdienius užsiėmimus čia vienu metu galėjo lankyti daug daugiau berniukų, draugijai nereikėjo rūpintis amatininkų, kurie sutiktų užsiimti labdaringa veikla ir nemokamai apgyvendintų bei mokytų berniukus savo dirbtuvėse, paieška. Negana to, už mokslą dienos prieglaudoje berniukų tėvai turėjo mokėti patys: pradinis mokestis buvo 3 rubliai, mėnesinis – 1 rublis. Tokia praktika nagrinėjamu laikotarpiu buvo dažnas reiškinys, nes manyta, kad nemokamai gaunamos paslaugos „nekelia pagarbos žmonėms“⁴⁸. Visgi dauguma draugijos globotinių, matomų albumo fotografijose, buvo kilę iš amatininkų, padidintų darbininkų ir juodadarbių šeimų, kur mėnesiniai atlyginimai buvo maži. Skalbėja vidutiniškai gaudavo 7,3 rublio per mėnesį, virėja – 10 rublių, vežikas ir sargas – po 23 rublius⁴⁹. Todėl mokėti už berniukų dienos prieglaudą daugeliui šeimų buvo nelengva ir įmokos ją pasiekdavo nereguliariai⁵⁰.

Kad amatų dirbtuvių mėnesinis mokestis buvo renkamas ne ekonominiais sumetimais, o siekiant užtikrinti, kad dienos prieglaudą lankyti motyvuoti ir ugdymo nauda suinteresuoti globotiniai, patvirtina ir tai, jog vieno berniuko mokymas dirbtuvėse, parama drabužiais, batais, mokymosi priemonėmis ir pan. Vilniaus vaikų globos draugijai kainavo 82 rublius per metus⁵¹. O iš tokio berniuko tėvų draugija maksimaliai galėjo tikėtis tik iki 15 rublių (3 rubliai priėmimo mokestis ir po 1 rublį per mėn.).

Amatų dirbtuves fiksuojančiose fotografijose berniukai iš pirmo žvilgsnio atrodo nu-fotografuoti spontaniškai: visi rankose laiko įrankius ar yra tarsi susikaupę prie dirbinio. Visgi tai – tik pirmas įspūdis, nes fotografijos komponuojamos taip, kad jų subjektai būtų atsisukę į fotografa, kartais dėl to net aukojant logiką. Pavyzdžiui, nuotraukoje „Siuvimo dirbtuvės“ berniukai, užuot ratu apsėdę didelį siuvimo stalą, yra sustatomi dviem eilėmis už jo, stovintieji tolimesnėje eilėje siuvinius laiko rankose, o arčiau objektyvo esančioje stalo pusėje likęs berniukas sėdi ir „siuva“ nepatogiai atsukęs nugarą į stalą. Nuotraukose „Knygrišytės dirbtuvėse“ bei „Batsiuvių ir šaltkalvystės dirbtuvės“ veikla užfiksuota kiek natūraliau, berniukai sėdi iš abiejų stalo pusių, bet esantys toje pusėje, kurioje dirbant įprastomis sąlygomis tektų sėdėti nugarą į fotografa, vis tiek yra atsisukę ir žvelgia į objektyvą.

Fotografijose užfiksuotos amatų dirbtuvės atspindi Vilniaus vaikų globos draugijos steigimo metu numatytą kryptį „rūpintis vaikais, netekusiais naudingos šeimos įtakos“⁵². Anot draugijos narių, kadangi skurdžiai besiverčiančių šeimų abudu tėvai paprastai dirbdavo, net ir labiausiai vaikų ugdymu suinteresuotos šeimos neturėjo galimybių skirti tam laiko. Todėl vaikai, socioekonominių aplinkybių nuo mažens verčiami galvoti, kaip

⁴⁸ Zsali odczytowej, in: *Goniec Wileński*, 1908, nr 169, p. 3, <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0000554504-1908-Nr.169>>.

⁴⁹ Mėnesinio atlyginimo dydis apskaičiuotas pagal informaciją, esančią: A. Ambrulevičiūtė, T. Voronič, D. Žiemelis, 2019, p. 36.

⁵⁰ A. Böldyrew, O. Mastianica, 2022, p. 41.

⁵¹ M. E. Brensztejn, *Informator o towarzystwach naukowych, oświatowych, artystyczno-popularnych, filantropijnych, wzajemnej pomocy, sportowych i klubach na Litwie i Rusi Białej*, Druk Józefa Zawadzkiego w Wilnie, 1914, p. 146.

⁵² Доклад правления общему собранию, 21 апреля 1902 г. о положении дел общества, 1902-04-21, in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 1264, ap. 1, b. 96, l. 9.

užsidirbti, „pasirenka vieną ar kitą veiklą ar amatą atsitiktinai, eina pas meistrus ir amatininkus visiškai nepasiruošę darbui ir <...> profesinę veiklą vykdo nesėkmingai“⁵³.

Draugijos nuomone, vaikai turėjo gauti galimybę išmokti ne tiesiog bet kokio amato, o tokio, kuriam jie turi gebėjimų ir polinkių. Tačiau draugijos globojami berniukai, kaip rodo nagrinėjamas albumas, galėjo demonstruoti tik polinkius į batsiuvio, šaltkalvio, knygrišio, siuvėjo ar staliaus amatą, nes kitokių profesijų dienos prieglaudoje nebuvo mokoma. Atsižvelgiant į pirmiau paminėtą Vilniaus vaikų globos draugijos siekį globotinius nukreipti sėkmingos profesinės veiklos linkme, galima daryti prielaidą, kad draugijos nariams būtent šios penkios profesijos atrodė turinčios geriausias perspektyvas.

Draugijos steigėjams menkas tėvų dėmesys vaikų ugdymo klausimui atrodė svarbesnė socialinė problema nei šeimų patiriamas materialinis nepriteklus. 1902 m. visuotinio narių susirinkimo metu teigta: „Vilniuje jau veikia keletas įstaigų ir draugijų, užsiimančių skurstančių ir beglobių vaikų labdara, aprūpinančių juos maistu, drabužiais ir kt., <...> valdyba mano, kad mūsų Draugijos veikloje įprasta labdara turėtų pasitraukti į antrą planą.“⁵⁴ Visgi gana greitai paaiškėjo, kad „įprasta labdara“ į antrą planą pasitraukti negali, nes daug amatų dirbtuvių globotinių jų nelankydamo šaltuoju sezonu, nes neturėjo tinkamų drabužių ir avalynės. Todėl jau pirmaisiais veiklos metais draugijai teko plėsti teikiamų paslaugų spektrą ir globotiniai ėmė gauti paramą batais, drabužiais, patalyne ir audiniais drabužių siuvimui.

Materialinės paramos mastą gerai atskleidžia 1904 m. statistika: dienos prieglaudos globotiniams tais metais buvo išdalinta 22 vnt. rudeninių ir žieminių paltų, 70 vnt. darbinių palaidinių, 64 poros batų ir 66 apatinių drabužių komplektai⁵⁵, o iš viso per 1904 m. dienos prieglaudoje mokėsi 100 berniukų. Tačiau nagrinėjamo albumo nuotraukose dauguma vaikų vis tiek yra basi. Nuotraukoje „Rikiuotė“ galima suskaičiuoti apytikriai 65 berniukus. Iš jų, kiek tai leidžia įžiūrėti nuotraukos kokybė, vos keli avi batus. Panašus vaizdas yra ir kitose nuotraukose. Gali būti, kad, nepaisant gausiai teikiamos paramos, batų problema nebuvo taip lengvai išsprendžiama. Tiesa, draugijos metinėse ataskaitose nėra detalizuojama, ar materialinė parama buvo teikiama visiems prieglaudos berniukams, ar atlankiusiems dalį mokslo metų. Taip pat neaišku, kada tiksliai ši parama buvo paskirstoma: mokslo metų pradžioje, per metus ar jų pabaigoje.

Aptariant aprangos klausimą, galima pažymėti, kad visų berniukų, matomų nagrinėjamo albumo fotografijose, apranga yra labai panaši. Dėvimi laisvoki marškiniai, sujuosti diržu, ir kelnės. Akivaizdžių dėmių nuotraukose nematyti arba to neperteikia tuometinė fotografijos technika, tačiau draugijos ataskaitose užfiksuota, kad globotiniai „laksto su suplyšusiais batais, nešvariais drabužiais ir vieninteliais marškinėliais (kartais nekeičiamais mėnesiais) be palto per šalčius, blogą orą, pūgą, kenkia ir taip prastai savo sveikatai“⁵⁶.

⁵³ Ten pat, l. 9.

⁵⁴ Ten pat, l. 9.

⁵⁵ Отчет Виленского общества попечения о детях за 1904 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1905, p. 39.

⁵⁶ Отчет Виленского общества попечения о детях за 1903 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1904, p. 42.

Fotografijoje „Valgomajame“ galima matyti berniukus, sėdinčius prie kelių didelių stalų su indais. Antrajame kadro plane matome kelis dienos prieglaudos darbuotojus. Pietūs globotiniams buvo patiekiami ne filantropiniais sumetimais, bet kaip dalis paslaugų, gaunamų už prieglaudos mėnesinį mokestį. O filantropinę Vilniaus vaikų globos draugijos veiklą atspindi šios organizacijos sprendimas įsteigti atskirą nemokamų pietų skyrių, kuris savo veiklą pradėjo 1906 m.

Nuotraukose „Stalio dirbtuvėse“ bei „Batsiuvių ir šaltkalvystės dirbtuvės“ ant sienų matome įvairius brėžinius ir kitą mokomąją medžiagą. Iš draugijos metinių ataskaitų žinome, kad ši labdarybės organizacija labiausiai buvo suinteresuota vaikų raštingumo ugdymu, todėl tikėtina, kad ant sienų iškabinta medžiaga buvo skirta savarankiškam globotinių pasiskaitymui. „Raštingu“ draugija laikė tokį vaiką, kuris mokėjo skaityti ir rašyti, „mažai raštingu“ – mokantį tik skaityti, o „neraštingu“ – nemokantį nei skaityti, nei rašyti. 1903–1904 m. daugiau nei 90 % į prieglaudą priimtų berniukų buvo arba raštingi, arba mažai raštingi⁵⁷. Nors raštingumo didinimas nebuvo draugijos profesinio ugdymo dalis, bet būtent mokėjimas skaityti ir rašyti nulemdavo globotinio „startinę poziciją“ amatų dirbtuvių sistemoje. Neraštingi berniukai pradėdavo dirbuotis su šiaudais ir rafija, o raštingi – su kartonu ir medžiu⁵⁸.

Albumo fotografijose matyti vien tik berniukai. Ankstyvuosiuose draugijos veiklos dokumentuose galima rasti užuominų, kad dienos prieglaudą su amatų dirbtuvėmis mergaitėms planuojama įsteigti ateityje, tačiau per visą nagrinėjamą laikotarpį tai nebuvo padaryta, o berniukams teikta pirmenybė, nes „jų daugiau ir jiems reikia daugiau priežiūros“⁵⁹. Prieglaudos mergaitėms, kuriose jos gaudavo pradinį išsilavinimą ir buvo mokomos įvairių įgūdžių (namų ruošos darbų, siuvimo, siuvinėjimo, maisto gaminimo pagrindų) Vilniuje pradėtos steigti XIX a. antroje pusėje. Tai darė pavieniai asmenys ir įvairios draugijos, pavyzdžiui, „Šelpianti kapeika“, kuri tokio pobūdžio prieglaudą mergaitėms atidarė 1885 m.⁶⁰ XIX a. antroje pusėje Rusijos imperijoje apskritai didėjo moterų aktyvumas amatininkystėje, spaudoje keltas moterų emancipacijos klausimas ir raginta steigti technines moterų mokyklas. Vilniuje šiuo laikotarpiu steigėsi įvairios privačios mokyklos, kursai, o moterys vis aktyviau dalyvavo žemės ūkio ir pramonės parodose⁶¹. Todėl menkas Vilniaus vaikų globos draugijos dėmesys profesiniam mergaičių ugdymui rodo tam tikrą atsilikimą nuo nagrinėjamo laikotarpio tendencijų.

⁵⁷ Šaltiniai: Отчет Виленского общества попечения о детях за 1902 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1903; Отчет Виленского общества попечения о детях за 1903 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1904.

⁵⁸ Отчет Виленского общества попечения о детях за 1902 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1903, p. 18.

⁵⁹ Доклад правления общему собранию, 21 апреля 1902 г. о положении дел общества, 1902-04-21, in: LVIA, f. 1264, ap. 1, b. 96, p. 10.

⁶⁰ Обзор двадцатипятилетней деятельности состоящего под высочайшим покровительством ея императорского величества государыни императрицы Виленского благотворительного общества „Доброхотной копейки“, Вильна, Губернская Типография, 1894, p. 22.

⁶¹ J. Mulevičiūtė, 2002, p. 239.

Ugdymo metodai

Aptariant draugijos taikytus vaikų ugdymo metodus, reikėtų išskirti fotografiją „Klasėje“. Nors prierasas prie jos nenurodo, kokio dalyko tai klasė, tačiau iš kadre matomų dviejų rašymo lentų su ant jų pakabintais piešiniais ir iš kontekstinių šaltinių žinome, kad dienos prieglaudoje berniukai buvo mokomi piešimo ir kaligrafijos. Tai greičiausiai nulėmė asmeniniai Vilniaus vaikų globos draugijos steigėjo J. Montvišlos, kuris 1893 m. prie Vilniaus piešimo mokyklos įsteigė nemokamas techninio piešimo ir braižybos klases, interesai. O platesne prasme amatų dirbtuvių darbas buvo organizuojamas remiantis Švedijoje Otto Solomono sukurta sistema *slöjd*. Ši metodika turėjo išugdyti berniukų fizines ir moralines jėgas, meilę sistemingam darbui, švarai ir tvarkai, taip pat ugdyti tikslumą, savarankiškumą, stiprinti gebėjimą sutelkti dėmesį, užtikrinti harmoningą kūno, sielos ir proto vystymąsi⁶². Fotografijoje „Stalio dirbtuvėse“ galima matyti berniukus, kurie pagal *slöjd* sistemą priklauso pažengusiųjų grupei, nes dirba prie projektų iš medžio.

Iš kontekstinių šaltinių žinome, kad dienos prieglaudos amatų dirbtuvėse berniukai kūrė dirbinius, paveiktus taikomojoje dailėje vyravusių modernizacijos idėjų. 1909 m. suorganizuotoje Būsto reikmenų ir sodininkystės parodoje, kurioje dalyvavo įvairūs amatininkai, amatų mokyklos ir draugijos, Vilniaus vaikų globos draugija demonstravo globotinių pagamintus modernaus Zakopanės stiliaus darbininkų kambario baldus, o tai kartu atspindėjo draugijos įkūrėjo J. Montvišlos siekį „užtikrinti galimybę darbininkijai įsigyti būstus, turėti geresnes, higieniškesnes gyvenimo sąlygas“⁶³.

Albumo fotografijose berniukai dirbtuvėse fotografuojami su nebaigtais dirbiniais. Tačiau fotografijos „Stalio dirbtuvėse“ dešiniajame kampe matyti ant stalo padėta stačiakampė medinė dėžutė. Sprendžiant iš jos pozicijos kadre ir iš to, kad kiti dirbiniai yra tik pradėti gaminti, galima daryti išvadą, kad nuotrauka buvo tyčia sukomponuota taip, kad žiūrovas galėtų pamatyti ne tik dirbtuvių darbo procesą, bet ir rezultatą.

Vilniaus vaikų globos draugijos steigėjai moralinį vaikų ugdymą glaudžiai siejo su fiziniu lavinimu. Albumo fotografijos „Švediška gimnastika“ pavadinimas rodo, kad fizinės sveikatos gerinimui naudota švedo Pehro Henriko Lingo sistema, kurią Rusijos imperijoje išpopuliarino Piotras Lesgaftas, įsteigęs pirmąjį gimnastikos klubą Rusijoje⁶⁴. Carinės Rusijos mokyklose lojalumas valdovui ir Rusijos imperijai buvo diegiamas ir per sporto užsiėmimus, o gimnastika visų pirma išpopuliarėjo karininkus rengiančiose institucijose. Tačiau Vilniaus vaikų globos draugijos steigėjai jos naudą visgi kėlė aukščiau politinių šio reiškinio aspektų ir teigiamai vertino gimnastikos įtaką vaikų sveikatai⁶⁵. Fotografijoje „Rikiuotė“ galima pamatyti dar vieną tipišką Vilniaus vaikų globos draugijos fizinio lavinimo užsiėmimą.

Globalotinių fizinę sveikatą Vilniaus vaikų globos draugija taip pat siekė pagerinti užtikrindama geresnį higienos normų laikymąsi. Nors fotografijoje „Dienos prieglaudos

⁶² Отчет Виленского общества попечения о детях за 1902 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1903, p. 16.

⁶³ E. Bagušinskaitė, 2017, p. 74.

⁶⁴ J. Paškauskas, 2017, p. 276.

⁶⁵ Ten pat, p. 279.

pastatas“ matome tik į gatvę atsuktą dienos prieglaudos namo pusę, tačiau iš kitų šaltinių žinome, kad 1904 m. Kalnuotajame skg. (rus. Гористый пер., dab. K. Kalinausko g., neišlikęs) pastatytas namas atitiko visus moderniausius higienos reikalavimus. Iš kieme įrengto šulinio vanduo buvo tiekiamas į virtuvę ir sanitarinius mazgus, o vėliau ištekėdavo kanalizacijos vamzdžiais. Šalia esančiame sklype buvo tvarkingas sodas, kuriame prieglaudoje besimokantys berniukai sportavo ir eidavo pasivaikščioti⁶⁶. Vaikai, neturėję tinkamų sanitarinių sąlygų namuose, galėjo nemokamai arba už minimalų mokestį lankyti miesto pirtyse, su kurių savininkais Vilniaus vaikų globos draugija buvo sudarę sutartis⁶⁷. Vien per 1903 m. buvo išdalinta 80 nemokamų pirties bilietų⁶⁸. Vaikai taip pat galėjo pasinaudoti dienos prieglaudoje esančiais sanitariniais mazgais ir kartą per savaitę čia nusiprausti⁶⁹.

Nė vienoje iš dienos prieglaudos albumo fotografijų nematome globotinių tėvų. Tai yra dėsninga, nes Vilniaus vaikų globos draugija kėlė tikslą rūpintis vaikais, kurių tėvai dėl įvairių priežasčių negali skirti laiko savo atžalų ugdymui. Tačiau iš kontekstinių šaltinių taip pat žinome, kad draugijos steigėjai turėjo paternalistinį požiūrį į globotinių tėvus ir buvo įsitikinę, kad būtent draugija yra tinkamiausias globotinių auklėtojas. Tokį požiūrį galima laikyti tipiniu nagrinėjamam laikotarpiui, nes XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje visuomenininkai jautė galintys kištis į šeimų, ypač iš skurdžiausiai besiverčiančio visuomenės sluoksnio, gyvenimą. Labdarybės teikėjai taip pat manė, kad vien tai, jog vaikai lanko globos įstaigą, keičia jų tėvų nuostatas, o per vaikus į šeimas tikėtasi perduoti modernias idėjas apie auklėjimą, higieną, įpročius ir elgesį⁷⁰.

Fotografijoje „Staliaus dirbtuvėse“ galime matyti berniukus, dirbančius šviesioje, erdvoje patalpoje su krosnimi prie galinės sienos ir plačiai atvertais langais dešinėje pusėje. Dienos prieglaudos pastatas stovėjo Naujamiesčio dalyje, apstatytoje naujais namais su moderniais patogumais, vidaus patalpos buvo šviesios ir erdvios, gatvės šioje miesto zonoje buvo plačios ir tiesios. O prieglaudos globotiniai kasdienybę daugiausia leido darbininkų kvartaluose, tokiuose kaip XIX–XX a. sandūros Šnipiškės, kur mediniuose barako tipo namuose viename kambaryje spausdavosi 5–6 asmenų šeima⁷¹. Moderni amatų dirbtuvių aplinka turėjo didinti berniukų motyvaciją, skatinti jų darbštumą ir atverti galimybę bent trumpam ištrūkti iš gyvenimo ankštose, menkos sanitarijos patalpose.

⁶⁶ Отчет Виленского общества попечения о детях за 1904 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1905, p. 28.

⁶⁷ Отчет Виленского общества попечения о детях за 1902 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1903, p. 26.

⁶⁸ Отчет Виленского общества попечения о детях за 1903 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1904, p. 45.

⁶⁹ Протокол заседания Правления Виленского Общества Попечения о детях 27 Апреля 1913 года, in: LCVA, f. 355, ap. 2, b. 653, l. 43.

⁷⁰ A. Boldyrew, 2016, p. 296.

⁷¹ Отчет Виленского общества попечения о детях за 1905 год, Вильна, Типография М. Р. Ромма, 1906, p. 19.

Sėkmingos veiklos vaizdinys

Aptariamo Vilniaus vaikų globos draugijos albumo paskirtis yra reprezentacinė. Tai – dovana finansinę paramą skyrusiai grafienei K. Tyszkiewiczowai, todėl fotografijose sunku tikėtis nagrinėjamo laikotarpio socialinės realybės atspindėjimo. Tačiau tokia reprezentatyvi albumo funkcija leidžia pateikti įžvalgas apie „idealų“ rūpinimosi vaikais modelį, kurio siekė draugija. Tikslingai sudėliotos vaizdo kompozicijos taip pat atskleidžia, kokį organizacijos įvaizdį siekė formuoti jos nariai.

Pagrindinė dienos prieglaudos su amatų dirbtuvėmis paskirtis buvo rūpintis globotinių profesiniu ugdymu, todėl nenuostabu, kad fotografijose, kurios fiksuoja amatų mokymą, berniukai atrodo intensyviai dirbantys. Vilniaus vaikų globos draugijos metinėse ataskaitose randama pastebėjimų, kad nemaža dalis berniukų iš tiesų stropiai mokėsi amato⁷², tačiau realybėje ugdymo procesas greičiausiai ėjosi gerokai sunkiau. Tokią išvadą galima daryti iš to, kad veiklos pradžioje draugija kėlėsi tikslą teikdama profesinį mokymą „iškiesti orumo ir broliškos meilės jausmą“⁷³, tačiau vėlesnių metų ataskaitose matome perėjimą prie praktinio lygmens. Aprašant ugdymo procesą pabrėžiama, kad jis organizuojamas taip, kad jau pirmą savo pagamintą daiktą globotiniai galėtų lengvai parduoti, o išėję visą kursą berniukai įgytų tiek žinių, kad galėtų pradėti dirbti savarankiškai⁷⁴.

Idealiu atveju dienos prieglaudą berniukai turėjo lankyti visus mokslo metus, tačiau prasidėjus vasarai, daugelis tėvų siūsdavo vaikus į darbus mieste ar apylinkėse⁷⁵, todėl nuo gegužės mėnesio amatų dirbtuves lankančių berniukų skaičius sumažėdavo perpus⁷⁶. Rusijos imperijoje nuo 1882 m. buvo uždraustas vaikų iki 12 metų darbas fabrikuose ir didelėse gamybos įmonėse⁷⁷, tačiau toks teisinis reguliavimas darė mažai įtakos vaikų darbui žemės ūkyje, namų samdoje ar smulkiose amatininkų dirbtuvėse. 14–15 metų sulaukę berniukai paprastai visiškai nustodavo lankyti dirbtuves, nes turėdavo ieškoti nuolatinio darbo. Šį aspektą gerai atskleidžia fotografija „Grupė sode“. Jos antrame plane galime matyti žydinčius medžius, taigi nuotrauka galėjo būti daryta balandžio pabaigoje–gegužę, o pirmame plane matomi daugiausia paauglystės nepasiekę berniukai, t. y. dar esantys tokio amžiaus, kuris nereikalavo savo uždarbiu esmingai prisidėti prie šeimos biudžeto.

Berniukų amžius likusiose albumo fotografijose, kiek tai galima įvertinti iš jų, atrodo panašus kaip ir fotografijoje „Grupė sode“. Pagal draugijos metines ataskaitas, dienos prieglaudą daugiausia lankė dvylikamečiai berniukai, o visos draugijos kontekste daugiausia paramos tekdavo 9–12 metų vaikams. Tokia amžiaus grupė ne tik iliustruoja

⁷² Отчет Виленского общества попечения о детях за 1903 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1904, p. 44.

⁷³ Ten pat, p. 44.

⁷⁴ Отчет Виленского общества попечения о детях за 1911/12 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, p. 14.

⁷⁵ Отчет Виленского общества попечения о детях за 1903 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1904, p. 19.

⁷⁶ Отчет Виленского общества попечения о детях за 1910/11 год, Типография „ZNICZ“ в Вильне, 1911, p. 12.

⁷⁷ В. В. Gorshkov, 2009, p. 665.

skurdžiai besiverčiančių šeimų poreikį siūsti paauglystės sulaukusius berniukus į darbus, bet ir Vilniaus vaikų globos draugijos steigėjų siekius vystyti globotinių dorovinį ugdymą. 9–12 metų vaikai jau buvo pakankamai savarankiški, kad galėtų vieni dalyvauti draugijos organizuojamose veiklose. Toks globotinių amžius taip pat leido apsiriboti nedideliu suaugusių vadovų skaičiumi. Tai galime matyti albumo fotografijose, pavyzdžiui, vienoje iš jų, „Siuvimo dirbtuvės“, matome du suaugusius, o gausiose „Staliaus dirbtuvėse“ – vos tris.

Gausiausios grupinės fotografijos albume yra „Grupė sode“ (67 berniukai) ir „Rikiuotė“ (65 berniukai). Galima daryti prielaidą, kad tiek globotinių kasdien vidutiniškai būdavo prieglaudoje, tačiau per visus mokslo metus, kaip rodo Vilniaus vaikų globos draugijos metinės ataskaitos, dirbtuves lankydavo nuo 100 iki 155 berniukų.

Visose nagrinėjamo albumo nuotraukose (išskyrus „Dienos prieglaudos pastatas“ ir „Personalas“) pirmame plane matome berniukus. O antrame (šalia berniukų arba už jų) – dienos prieglaudos darbuotojus. Nuotraukoje „Personalas“, remiantis 1906 m. metinėje ataskaitoje esančiu dienos prieglaudos darbuotojų sąrašu⁷⁸, pavyko identifikuoti keturis iš aštuonių dienos prieglaudos darbuotojų. Pirmoje eilėje trečias iš kairės sėdi vyriausiasis inžinierius technologas Klaudjuszas Hryhorowiczius, pirma iš dešinės sėdi matrona M. Rutkowska, antroje eilėje antras iš kairės stovi batsiuovys I. Putno, trečias iš kairės stovi aritmetikos ir gimnastikos mokytojas K. Wentskiewiczius. Iš šių žmonių tik K. Hryhorowiczius buvo Vilniaus vaikų globos draugijos narys (nario mokestį mokėjo 1904 ir 1905 m.) ir albumo nuotraukų darymo metu, 1906 m., vadovavo dienos prieglaudai⁷⁹. Išskirtinį K. Hryhorowicziaus statusą atskleidžia nuotraukos, darytos amatų dirbtuvių klasėse. Visose jose galima pamatyti šviesiu kostiumu vilkintį vyriausiąjį inžinierių technologą. Nuotraukoje „Personalas“ jis taip pat užima centrinę poziciją ir sėdi pirmoje eilėje. Kaip minėta, Vilniaus vaikų globos draugija veiklą vykdė „aktyviai asmeniškai dalyvaujant kuo daugiau narių“⁸⁰, o metinėse ataskaitose nuolat minimi tie nariai, kurie skyrė savo laiką draugijos veiklai, todėl dėsninga, kad prieglaudos darbuotojai nuotraukose pozuoja šalia „savo darbo vaisių“.

Vilniaus vaikų globos draugijos pastangas naudojantis fotografijų albumu formuoti tam tikrą savo veiklos vaizdą parodo ir bendras albumo naratyvas. Fotografija „Dienos prieglaudos pastatas“ duodamas tonas: naujas, modernus namas, nuo pat pradžių statytas kaip ugdymo institucija. Toliau fotografijomis „Klasėje“, „Staliaus dirbtuvėse“, „Knygrištytės dirbtuvėse“, „Siuvimo dirbtuvės“ ir „Batsiuvių ir šaltkalvystės dirbtuvės“ parodomas berniukų profesinio ugdymo procesas, fotografijose „Švediška gimnastika“, „Rikiuotė“ ir „Valgomajame“ atskleidžiamas rūpestis globotinių fizine sveikata, „Grupė sode“ sudaro kiek laisvesnės, šeimyninės atmosferos įspūdį, o pasakojimą užbaigia „Personalas“, atsakingas už sėkmingą labdarybės darbą.

⁷⁸ Отчет Виленского общества попечения о детях за 1906 год, Типография Иосифа Завадского в Вильне, 1907, p. 13.

⁷⁹ Ten pat, p. 11.

⁸⁰ Доклад правления общему собранию, 21 апреля 1902 г. о положении дел общества, 1902-04-21, in: LVIA, f. 1264, ap. 1, b. 96, l. 10.

Čia verta pabrėžti, kad analizuojamos fotografijos neperžengia Vilniaus vaikų globos draugijos nariams įprasto pasaulio rėmų. Nė viena albumo fotografija nėra daryta globotinių namuose, nėra fiksuojama jų kasdienybė ir sunkumai, kuriuos draugija stengiasi palengvinti vykdydama filantropinę veiklą. Apie dienos prieglaudą lankančių berniukų socialinę padėtį išvada galima daryti tik iš fotografijose matomų detalių ir remiantis kontekstiniais šaltiniais. Tokia albumo užsakovų ir fotografo pasirinkta prieiga kontrastuoja su nagrinėjamu laikotarpiu tarptautinėje fotografijos arenoje jau pradėjusiais vykti pokyčiais, kai fotografai nustojo romantizuoti ar net idealizuoti vaizduoti vargšus ir ėmėsi tokių socialinių projektų kaip, pavyzdžiui, Jacobas Riisas, dokumentavęs Niujorko varguomenę jos kasdienėje aplinkoje ir šitaip siekęs socialinės reformos⁸¹. Arba kaip Lewisas Hine'as, kuris nuo 1903 m. iki 1906 m. fotografavo Eliso saloje (JAV) išsilaipinančius imigrantus⁸². Šio fotografo darbai padarė didelę įtaką XX a. pradžios JAV visuomenei, o tekstilės industrijos darbuotojų, įskaitant ir vaikų, kasdienybę fiksuojančios nuotraukos stipriai prisidėjo prie to, kad 1906 m. būtų priimti vaikų darbą reglamentuojantys teisės aktai⁸³. Šiame straipsnyje nagrinėjamo albumo fotografijos jokių socialinių pokyčių neskatina ir pateikia ganėtinai „nušlifuoti“ dienos prieglaudos ir jos globotinių vaizdinį. Tikslingai sustatytose albumo mizanscenose sunku įžvelgti socialines problemas, su kuriomis susidurdavo skurdžiausiai besiverčiančios šeimos XX a. pradžios Vilniuje.

Išvados

Vilniaus vaikų globos draugijos nuotraukų albume labiausiai atsiskleidžia šios organizacijos siekis filantropinę veiklą vykdyti suteikiant profesijai reikalingų įgūdžių. Toks į berniukus orientuotas ugdymo metodas buvo dienos prieglaudos su amatų dirbtuvėmis veiklos pagrindas. Gebėjimas užsidirbti, Vilniaus vaikų globos draugijos nuomone, turėjo leisti globotiniams išbristi iš skurdo, susikurti geresnį gyvenimą ir ugdyti dvasines vertybes. Mokydama amatų ir sudarydama sąlygas sportuoti draugija taip pat siekė užtikrinti visapusišką kūno, sielos ir proto vystymąsi. Visgi tokių tikslų įgyvendinimą sunkino globojamų berniukų šeimose patiriamas nepriteklus, o tai reprezentuojančios batų problemos, pastebimos daugumoje albumo fotografijų, draugijai nepavyko išspręsti.

Nagrinėjamas albumas atliko reprezentacinę funkciją, todėl jo fotografijos neatskleidžia esminių socialinių problemų, kurios Vilniaus vaikų globos draugijos steigėjus galėjo paskatinti įkurti šią labdarinės organizaciją. Apie sunkiai besiverčiančių vilniečių šeimų kasdienybę nuotraukose kalba tik pavienės detalės, kurias atpažinti ir interpretuoti padeda kiti su draugijos veikla susiję šaltiniai.

Albumo fotografijose pasigendama tėvų ir mergaičių. Tėvų nebuvimą galima paaiškinti tiek objektyviomis (dienos metu jie dirba), tiek subjektyviomis (draugija pati siekė mažinti tėvų įtaką ugdymui) priežastimis, o mergaičių profesinio ugdymo poreikių ignoravimą galima laikyti tam tikru atsilikimu nuo nagrinėjamo laikotarpio tendencijų.

⁸¹ P. Seixas, 1987, p. 382.

⁸² K. S. Willmann, 2008, p. 225.

⁸³ F. N. Boney, 1986, p. 519.

Dienos prieglaudos su amatų dirbtuvėmis fotografijų albumas kryptingai formuoja šio Vilniaus vaikų globos draugijos skyriaus įvaizdį. Apgalvotas fotografijų eiliškumas, parinkti siužetai ir tikslingai sumanytos vaizdo kompozicijos albumo adresatei, grafinei K. Tyszkiewiczzowai, turėjo sudaryti teigiamą įspūdį apie dienos prieglaudos veiklą. Nors nagrinėjamo albumo fotografijos nėra spontaniškos, jos vis tiek leidžia kiek geriau pažinti filantropinių organizacijų rūpinimosi vaikais praktikas ir yra vertingas dokumentas, fiksuojantis XX a. pradžios Vilniaus labdarybės draugijų veiklą.

Bibliografija

LMA VB RSS – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Retų spaudinių skyrius.

LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus.

LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas.

- Ambrulevičiūtė A., 2013 – Aelita Ambrulevičiūtė, „Vartotojų visuomenės užuomazgos Lietuvoje (XIX a. antra pusė–XX a.)“, in: *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2013, Nr. 2, p. 134–158.
- Ambrulevičiūtė A., Voronič T., Žiemelis D., 2019 – Aelita Ambrulevičiūtė, Tatjana Voronič, Darius Žiemelis, *Modernėjantys Vilnius, Kaunas, Gardinas: miestų plėtra ir sanitarinės infrastruktūros pokyčiai 1870–1914 metais*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019.
- Bagušinskaitė E., 2017 – Eglė Bagušinskaitė, „Vilniaus baldininkystė XIX a. II pusėje – XX a. pr.: ugdymas ir parodos“, in: *Menotyra*, 2017, Nr. 1, p. 55–78.
- Berger M., 2015 – Martin Berger, „Photography, History, and the Historian“, in: *American Art*, 2015, Vol. 29, No. 1, p. 2–5, <<https://doi.org/10.1086/681648>>.
- Bimbirytė-Mackevičienė A., 2013 – Aistė Bimbirytė-Mackevičienė, „Visuomeninė aristokratės veikla XIX a. pab.–XX a. pr. Vilniuje: Klementinos Potockytės-Tiškevičienės atvejis“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2013, t. 68, p. 25–53.
- Bołdyrew A., Mastianica O., 2022 – Aneta Bołdyrew, Olga Mastianica, „Dziecko, naród, nowoczesność. Polskie, litewskie i żydowskie Towarzystwa opieki nad dziećmi w Wilnie na początku XX w.“, in: *Piotrkowskie Zeszyty Historyczne*, 2022, t. 23, z. 3, s. 31–59.
- Bołdyrew A., 2016 – Aneta Bołdyrew, *Spoleczeństwo Królestwa Polskiego wobec patologii społecznych w latach 1864–1914*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2016.
- Boney F. N., 1986 – F. N. Boney, „Little Laborers: Children in Georgia’s Textile Mills“, in: *The Georgia Historical Quarterly*, Vol. 70, No. 3, 1986, p. 518–527, <www.jstor.org/stable/40581548>.
- Brensztejn M. E., 1914 – Michał Eustachy Brensztejn, *Informator o towarzystwach naukowych, oświatowych, artystyczno-popularnych, filantropijnych, wzajemnej pomocy, sportowych i klubach na Litwie i Rusi Białej*, Druk Józefa Zawadzkiego w Wilnie, 1914, p. 134–163.
- Būčys Ž., Keršytė D., 2021 – Žygyntas Būčys, Dalia Keršytė, *Vilnius Pirmojo pasaulinio karo metais. Dainiaus Raupelio kolekcija*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2021.
- Geremek B. 1997 – Bronisław Geremek, *Poverty: A History*, Oxford: Blackwell, 1997.
- Gorshkov B. B., 2009 – Boris B. Gorshkov, „History of Child Labor in Imperial Russia“, in: *The World of Child Labor: An Historical and Regional Survey*, London: Routledge, 2009, p. 662–666.
- Griffante A., 2019 – Andrea Griffante, *Children, Poverty and Nationalism in Lithuania, 1900–1940*, Cham: Springer International Publishing AG, 2019.
- Gudaitė J., 2012 – Jūratė Gudaitė, *Jan Bulhak, Vilnius. I knyga*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012.
- Gudaitė J., 2016 – Jūratė Gudaitė, *Stanisław Filibert Fleury, 1858–1915: Fotografijos*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016.
- Gudaitė J., 2016 – Jūratė Gudaitė, *Juozapas Čechavičius, 1818–1888: Fotografijos*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016.

- Gudaitė J., 2021 – Jūratė Gudaitė, *Johanas Hiksa: Verkių dvaro fotografas*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2021.
- Hill M., Pollock V., 1994 – Myrtle Hill, Vivienne Pollock, „Images of the Past: Photographs as Historical Evidence“, in: *History Ireland*, 1994, Vol. 2, No. 1, p. 9–14, <<https://www.jstor.org/stable/27724136>>.
- Ilgiewicz H., 2015 – Henryka Ilgiewicz, „Towarzystwo opieki nad dziećmi w Wilnie w latach 1901–1914“, in: *Studium Vilnense*, 2015, vol. 12, s. 37–41.
- Jäger J., 2018 – Jens Jäger, „Elective Affinities?: History and Photography“, in: *Global Photographies: Memory – History – Archives*, 2018, p. 39–56, <<https://www.jstor.org/stable/j.ctv1wxt5s.6>>.
- Januarius J., 2008 – Joeri Januarius, „Picturing the Everyday Life of Limburg Miners: Photographs as a Historical Source“, in: *International Review of Social History*, 2008, Vol. 53, No. 2, p. 293–312, <<https://www.jstor.org/stable/44583060>>.
- Junevičius D., 1997 – Dainius Junevičius, „1863–1904 m. Vilniaus gubernijos fotografai“, in: *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, 1997, t. 3, Vilnius, p. 266–283.
- Junevičius D., 2018 – Dainius Junevičius, *Abdonas Korzonas – pirmasis Vilniaus vaizdų fotografas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2018.
- Junevičius D., 2019 – Dainius Junevičius, *Iškilioji Lietuva, 1860–1918: stereoskopinių vaizdų albumas*, Vilnius: Artprint, 2019.
- Junevičius D., 2021 – Dainius Junevičius, *Sugrįžimas: grafas Benediktas Henrikas Tiškevičius (1852–1935)*, Vilnius: Dailės galerija „Klasika“, 2021.
- Juodakis V., 1996 – Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija, 1854–1940*, Vilnius: Austėja, 1996.
- Jurkowski R., 2016 – Roman Jurkowski, „Wileńskie instytucje i towarzystwa dobroczynne w latach 1905–1907 w świetle doniesień „Kurjera Litewskiego” i „Dziennika Wileńskiego”. Część pierwsza“, in: *Przegląd Wschodnioeuropejski*, 2016, nr 1, p. 29–44.
- Jurkowski R., 2016 – Roman Jurkowski, „Wileńskie instytucje i towarzystwa dobroczynne w latach 1905–1907 w świetle doniesień „Kurjera Litewskiego” i „Dziennika Wileńskiego”. Część druga“, in: *Przegląd Wschodnioeuropejski*, 2016, nr 2, p. 11–28.
- Keršytė D., 2005 – Dalia Keršytė, *Vilniaus vaizdų atvirukai, 1897–1915*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2005.
- Korybut-Marciniak M., 2011 – Maria Korybut-Marciniak, *Vilniaus labdarybės draugija XIX a. pirmoje pusėje*, iš lenkų k. vertė T. Bairašauskaitė, Olsztyn: Centrum Badań Europy Wschodniej, 2011.
- Mastianica O., 2016 – Olga Mastianica, „Profesinis lavinimas Lietuvoje XX a. pradžioje: tarp visuomenės poreikių ir žmogaus galimybių“, in: *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*, 2016, p. 48–68.
- Mastianica-Stankevič O., 2023 – Olga Mastianica-Stankevič, „Apie pirmuosius vaikų darželius Vilniuje“, in: *Pasakojimai apie Vilnių ir vilniečius*, t. 5, Vilnius, 2023, p. 135–154.
- Matulytė M., 2000 – Margarita Matulytė, *Dagerotipai, ambrotipai, ferotipai Lietuvos muziejuose*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2000.
- Matulytė M., 2001 – Margarita Matulytė, *Photography of Vilnius, 1858–1915*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2001.
- Matulytė M., Narušytė A., 2016 – Margarita Matulytė, Agnė Narušytė, *Camera Obscura: Lietuvos fotografijos istorija 1839–1945*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2016.
- Medišauskienė Z., 2018 – Zita Medišauskienė, „Miestas „atranda“ vaikus“, in: *Pasakojimai apie Vilnių ir vilniečius*, I tomas, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018, p. 188–196.
- Mulevičiūtė J., 2002 – Jolita Mulevičiūtė, „Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje“, in: *Kultūrologija*, 2002, t. 9, p. 226–252.
- Paškauskas J., 2017 – Juozapas Paškauskas, *Laisvalaikio kultūra didžiuosiuose Lietuvos miestuose ir provincijoje XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje*: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017.
- Pastor P., 2017 – Peter Pastor, „Photographs as Historic Documents: An Examination of Two of Evgenii Khaldei’s Budapest Photos“, in: *Slavic Review*, 2017, Vol. 76, No. 1, p. 53–62, <<https://www.jstor.org/stable/26565014>>.

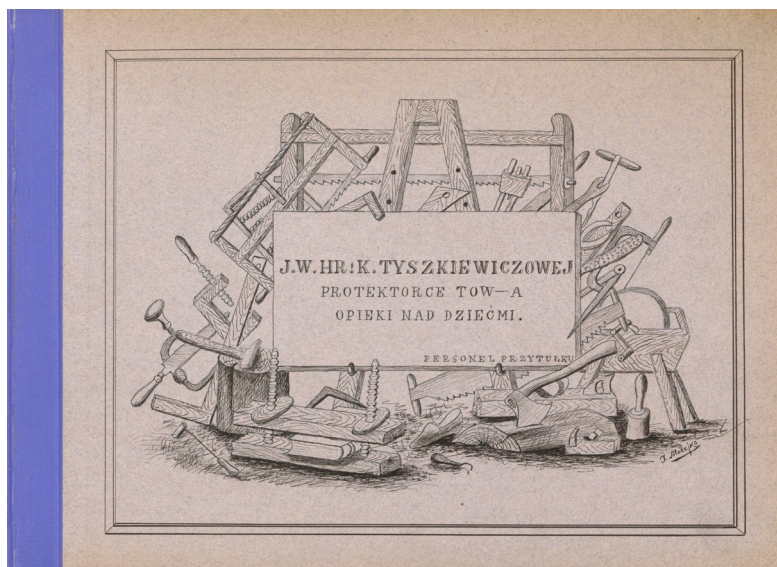
- Seixas P., 1987 – Peter Seixas, „Lewis Hine: From ‘Social’ to ‘Interpretive’ Photographer“, in: *American Quarterly*, Vol. 39, No. 3, 1987, p. 381–409, <doi.org/10.2307/2712885>.
- Siedlaczek A., 1998 – Aleksandra Siedlaczek, *Wileńskie Towarzystwo Opieki nad Dziećmi w latach 1901–1940*, Częstochowa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1998.
- Streikuvienė D., Kuraitė V., 2016 – Diana Streikuvienė, Vida Kuraitė, *Bažnyčių vaizdai XX amžiaus pradžioje: stiklo negatyvų rinkinys*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016.
- Šadauskas V., 2020 – Vilius Šadauskas, *Tėvų globos netekusių vaikų globa ir ugdymas Lietuvoje XVIII a. pab.–XX a. pr.*: mokslo daktaro disertacija, Kaunas: [Vytauto Didžiojo Universitetas], 2020.
- Walasek S., 2008 – Stefania Walasek, „Opieka nad dziećmi i młodzieżą w Wilnie (1900–1940)“, in: *Opieka nad dziećmi i młodzieżą. Studia z dziejów oświaty w XX wieku*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2008, p. 11–22.
- Willmann K. S., 2008 – Kate Sampsell Willmann, „Lewis Hine, Ellis Island, and Pragmatism: Photographs as Lived Experience“, in: *The Journal of the Gilded Age and Progressive Era*, Vol. 7, No. 2, 2008, p. 221–252, <www.jstor.org/stable/25144521>.
- Žvirgždas S., 2022 – Stanislavas Žvirgždas, *Vilniaus vizija: 1860–1940 metų fotografijos*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2022.
- Моторова Н. С., 2015 – Надежда Сергеевна Моторова, „Городские попечительства о бедных в Северо-Западном крае“, in: *Вестник Псковского государственного университета*, 2015, p. 20–24, <<http://cyberleninka.ru/article/n/gorodskie-popechitelstva-o-bednyh-v-severo-zapadnom-krae>>.
- [Motorova N. S., 2015 – Nadežda Sergeevna Motorova, „Gorodskie popečitel’stva o bednyh v Severo-Zapadnom krae“, in: *Vestnik Pskovskogo gosudarstvennogo universiteta*, p. 20–24, <<http://cyberleninka.ru/article/n/gorodskie-popechitelstva-o-bednyh-v-severo-zapadnom-krae>>.

Priedas. Dienos prieglaudos su amatų dirbtuvėmis nuotraukų albumas, dedikuotas grafienei Klementinai Tiškevičienei.

Šaltinis: *Przytułek Wileńskiego Towarzystwa Opieki nad Dziećmi 1906*, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Retų spaudinių skyrius, A-571.

1 iliustracija. Viršelis. „Vilniaus vaikų globos draugijos dienos prieglauda 1906“.

2 iliustracija. Antraštinis lapas. „K. Tiškevičienei, Vilniaus vaikų globos draugijos globėjai. Dienos prieglaudos personalas“.

3 iliustracija. P. 1. „Dienos prieglaudos pastatas“.

4 iliustracija. P. 2. „Klasėje“.

5 iliustracija. P. 3. „Staliaus dirbtuvėse“.

6 iliustracija. P. 4. „Knygrišystės dirbtuvėse“.

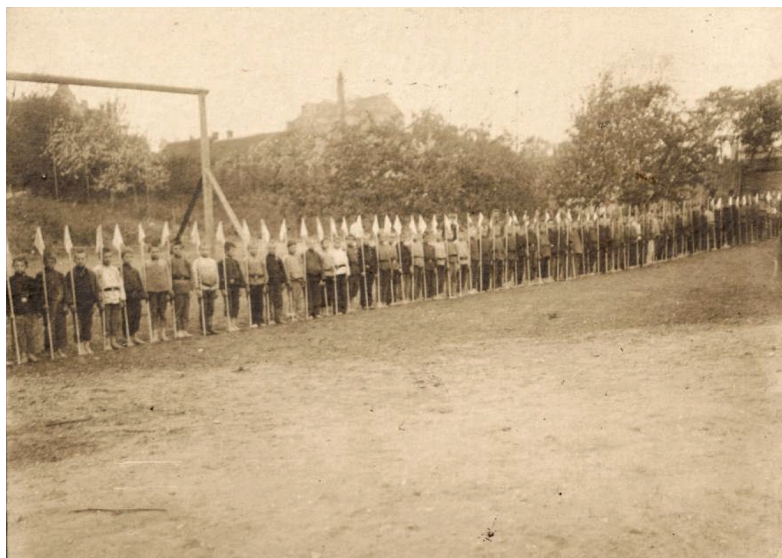
7 iliustracija. P. 5. „Siuvimo dirbtuvės“.

8 iliustracija. P. 6. „Batsiuvių ir šaltkalvystės dirbtuvės“.

9 iliustracija. P. 7. „Švediška gimnastika“.

10 iliustracija. P. 8. „Rikiuotė“.

11 iliustracija. P. 9. „Valgomajame“.

12 iliustracija. P. 10. „Grupė sode“.

13 iliustracija. P. 11. „Personalas“.